

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2018

MADUO: 70

NAKO: Diura di le 2

Pampiri e, e na le ditsebe di le 10.

DITAELO LE TSHEDIMOSETSO

1. Pampiri e, e arogantswe ka DIKAROLO di le THARO.

KAROLO YA A: Tekatthaloganyo (30)

KAROLO YA B: Tshobokanyo (10)

KAROLO YA C: Tiriso ya puo (30)

2. Araba dipotso TSOTLHE.

3. Simolola KAROLO NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.

4. Thala mola morago ga KAROLO NNGWE le NNGWE.

5. Nomora karabo NNGWE le NNGWE jaaka potso e nomorilwe.

6. Tlola mola morago ga karabo NNGWE le NNGWE.

7. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

8. Kabo ya nako e e tshikinngwang:

KAROLO YA A: Metsotso e le 50

KAROLO YA B: Metsotso e le 30

KAROLO YA C: Metsotso e le 40

9. Kwala ka mokwalo o o buisegang le ka mopeleto o o kannweng ke Lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

SETLHANGWA A (TEMANA)

1	E rile ka ngwaga wa ketepedinngwe, Seitshiro ke fa a kubugelwa ke bolwetse jo bogolo jwa ngope. Bolwetse jwa gagwe bo ne ba retelela dingaka gammogo le bonkadingala. Go ne go se ope yo o neng a ka bua gore ke bolwetse jwa mofuta ofe. Bookelo jwa Jubilee jwa Hammanskraal bo ne ba mo romela kwa Ga-Rankuwa. Ga-Rankuwa yona ya mo romela kwa Kalafong. Kalafong ya leka Tshepong kwa Matlosane. Le yona Tshepong ya mmusetša kwa Perekwane kwa Gouteng go e kopa go e utlwiša dikgang.	5
2	Kwa bofelong ke sa le ke utlwa go twe go teng bookelo bongwe jwa Gelukspan golo gongwe kwa kgaolong ya Ditsobotla e le yona e neng ya gowa Thusong teng mo Ditsobotla go leka go e thologa mokgosi. Gaeadingwe morwa'a Ramaloka o ne a tsenya tlhogo, a bitsa badimo ba gagwe ka maina. Mothusi a lela bosigo le motshegare. A sa bone boroko. Le sekolo a se fetola mebala jaaka segata se inyatsa.	10
3	Ba ga Ramaloka ba tsena mo tsietsing le mo pitlaganong ka bolwetse jwa ga Seitshiro. Gaeadingwe a tlhoatloega thata ka ga seno, mme ka monna e le monna, a nona pelo ka mathe, a lelela teng le go swa senku. O ne a na le tsholofelo e e tletseng ya gore gongwe ka lesego Modimo a ka mo utlwela botlhoko, a arabela selemo sa gagwe, mme a mmolokela mogatse mo diphateng tse a leng mo go tsona. A gakologelwa gore gaabomotho go thebephatshwa, a gopola gore setso sa bona le sona se na le bokgoni jwa go ka tsosa motho mo diphateng ...	15 20
4	'Tsenela ka kwano ngaka Merementsi.' Mokonyakonyo wa ga Merementsi wa arajwa ke lentswe le le mo kutlobotlhokong la ga Gaeadingwe. 'Dumela rra. O kae mmobodi wa rona?' Ga botsa Merementsi.	25
5	Merementsi e ne e le ngaka ya tlabana ya kgomo. A tswa kwa kgakala gare ga mpa ya lefatshe. Ga twe o ne a tswa a le kwa Botswana. Monna ke yoo tlhe. A tlhakatlhakane, a le montsho ka mmala. Sekgwa sa monyamane sona se kitlane thata moo le molomo wa gagwe o neng o sa bonagale. Se ne se ntshofetse se re fii! A rwele tlhoro ya gagwe ya letlalo le ke sa itseng gore ke la phologolo efe, le gona o e bolaile jang, kwa kae.	30
6	E rile fa a sena go supediwa phaposi e Seitshiro a neng a robetse mo go yona, a tsena, mme a gasa tlabana ya kgomo go leka go ba rebolela se se ka neng se ja mogatša'a Gaeadingwe. A di gasa fa fatshe, mme tsa phatlalala. A di leba, mme a thikitha tlhogo jaaka kgomo e tsenwe ke ntsi mo tsebeng, a itshwara ditedu ...	35

7	'Rraetsho, ke tseo di ole makgolela. Jaro o a gana o a latola. Ruri fa ke sa le ke nna ngaka dingwaga di le masomeamabeditlhano tse di fetileng, ga ke ise ke rakane le jo bo tshwanang le jono bolwetse. Ga go thatanyana rraetsho, go thata ya lentswe.' Merementsi a tlhobosetsa Gaeadingwe.	40
8	'A o raya gore ga go sepe se o ka se dirang ngaka ya me?' A botsa a feletswe ke tsholofelo Gaeadingwe. 'Nnyaya rraetsho, ke tlaa leka sengwe. Rona dingaka ga re retelelwe ke bolwetse bope.' A leka go mo tiisa mooko.	45
9	E rile fa a bula kgetse ya gagwe e ntsho, e e neng e kokomologile, e tletse e bile e lebega e le bokete, a gasa diteng tsa yona fa fatshe, ga tshologa mere fela e e se nang palo. Go ne go le mesunkwana ka go farologana ga yona. Go le mabutswana ka mebala yotlhe ya lefatshe, ditswammung le tsona re sa di tlogele kwa morago. Merementsi o ne a leka mathaithai otlhe a gagwe, mme a itaya kwa ntle jaaka tlhobolo ya boiyane. Ga a ke a ya kgakala le bona Seitshiro ... tshipi ya kereke ya Lutere ya bo e lela ...	50 55
10	'Re a leboga rre Moruti Kagiso. Jaanong re tlaa kopa barutwana ba sekolo sa Ramoabi go buledisa moswi wa rona ka sefela.' Ga kopa moradisi wa letsatsi e bong Rre Galogakwe Ramaloka, ntsalaagwe Gaeadingwe.	60
11	E rile fa barutwana ba sena go opela sefela se ba se rutilweng sa loso se go tweng Seitshiro o ne a se rata thata kwa sekolong, bogolosegolo fa a ne a katisa khwaere ya gagwe ka e ne e le motshwaratakata kwa sekolong ba bo ba re naya se se supang fa o ne o rata motho. Ga go ope yo a neng a sa opele; tota le bangwe ba barutabana ba ne ba se opela.	65
12	Seitshiro o bolokegile tota. Batlaphitlhong ya gagwe ba ne ba le kana ka moro wa nama ya mokoduwe. Motho o ne a sa kgone go itshikinya mo a neng a eme gona. Tota le leotonyana la tsie le ne le ka se tsene fa gare ga batlaphitlhong.	70

[E nopotswe go tswa mo, *Thupana Mantemekwane*, SS Phalatse]

1.1.1 Tlhopha karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Seitshiro o tlhokafaletse kwa ...

- A lapeng la gagwe.
- B Thusong.
- C Tshepong.
- D ga Merementsi.

(1)

1.1.2 Seitshiro o ile maokelong a le makae?

(1)

- 1.1.3 Naya maina a mafelo a MABEDI fela a maokelo a Seitshiro a neng a alafiwa kwa go ona mo temaneng. (2)
- 1.1.4 Ke bolwetse bofe jo bo neng bo tshwere Seitshiro? (1)
- 1.1.5 Go tewa eng ka tlhagiso e e reng, 'Sekgwa sa monyamane sona se kitlane thata moo le molomo wa gagwe o neng o sa bonagale'? (TEMANA 5) (2)
- 1.1.6 Leina Merementsi le kaya eng? (2)
- 1.1.7 Gaeadingwe o ne a lekile ka bojotle jwa gagwe go batlela Seitshiro thuso e bile a tshedile le molelwane tota. Ke lefelo lefe le le netefatsang tlhagiso e? (1)
- 1.1.8 Tlhagiso e e reng, 'Ga a ke a ya kgakala le bona Seitshiro ... tshipi ya kereke ya Lutere ya bo e lela ...' e kaya eng? (TEMANA 9) (2)
- 1.1.9 A re tlaa bo re nepile fa re ka re Seitshiro o ne a rata kopelo? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.10 Nopola ditlhagiso di le PEDI tse di supang fa bontsintsi jwa batho bo ne bo ile go fitlha Seitshiro. (2)
- 1.1.11 A ke ntlha kgotsa kakanyo gore Merementsi jaaka leina la gagwe le kaya, o ne a sa ikaege ka mofuta o le mongwe wa more? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.12 Goreng Merementsi a ne a re o tlaa leka sengwe le fa a ntse a bone gore go thata ya lentswe? (2)
- 1.1.13 Go ya ka wena, a o dumelana le ntlha ya gore tota Gaeadingwe o ne a nna le tsholofelo ya gore gongwe Modimo a ka mo utlwela botlhoko? (TEMANA 3) Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.14 Go tla ga batho ka bontsintsi kwa phitlhong ya ga Seitshiro, go mo kaya e ne e le motho wa mofuta mang? (2)

1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

SETLHANGWA B (SETSHWANTSHO)

[E nopotswe go tswa mo inthaneteng]

- 1.2.1 Naya dintlha di le PEDI tse DITLHANGWA tsa A le B di farologanang ka tsona. (4)
- 1.2.2 Moaparo wa batho ba ba mo setshwantshong, o senola gore maemo a bosa a ne a ntse jang ka letsatsi leo? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOBOKANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e fa tlase ka kelotlhoko. E tthagisa dintlha ka ga tiriso ya thekenoloji.

ELA TLHOKO: O tshwanetse go dira tse di latelang:

1. Sobokanya temana e ka go tthagisa dintlha di le SUPA tsa ditlamorago tsa tiriso ya thekenoloji.
2. Kwala ka temana, o dirisa mafoko a gago, mme o sa latlhe bokao.
3. Boleele bo se fete mafoko a a 90.
4. Tshobokanyo e se ka ya newa setlhogo.
5. Kwala palo ya mafoko a o a dirisitseng kwa bokhutlong jwa tshobokanyo.

SETLHANGWA C**TIRISO YA THEKENOLOJI**

Dipatlisiso tse di tseneletseng di supile fa thekenoloji e le botlhokwatlhokwa mo bathong. E nolofaditse botshelo e bile dilo dingwe di ka se tswelele ntle le yona. Gape dipatlisiso di supile fa thekenoloji e fedisitse metlotlo le dipuisano gareng ga balekane, batsadi le bana, ka mongwe le mongwe o tlaa bo a kgomaretse thabolete, mogala wa letheke le lepothopo a tsere kgang le ditsala tsa gagwe tsa mafaratlhatlha.

Batho ga ba kgone go bona nako e e lekaneng ya boroko, ka gonne ba robala thari ba nnetse metlotlo mo dithabolete tsa bona. Fa re sa robale nako e e lekaneng re ka feleletsa re lwala. Kwa Amerika go setswe go tlhomilwe maakelo a a thusang batho ba e leng makgoba a inthanete. Batho ba nna fela mo dilepothopong tsa bona motshegare otlhe, ba sa kgone go ema go sedila mesifa. Ba bangwe ga ba na le nako ya go apaya dijo tse di siametseng mebele ka ba le mo inthaneteng.

Go tlaa rekwa dijo tse di tlhotlhagodimo tsa kwa mabenkeleng a dijo, dilo tse di botlhokwa jaaka dikolo tsa bana di tlhokwe go duelelwa. Batho ba teng ba dirisa nako e le ntsi mo inthaneteng ba lebala dilo dingwe tse di botlhokwa jaaka balelapa, bamasika le go tsaya karolo mo ditirelong tse di farologaneng tsa setšhaba. Ka jalo botshelo ba rona bo simolola go tlaela dilo dingwe tsa botlhokwa. Go nna le tshalelomorago ya ditiro tsa kwa ditheong le ya ditiro tsa mo gae jaaka go thatswa diaparo, go phepafatsa ntlo le tshingwana. Seno se tliša go sa utlwaneng gareng ga badiri le bathapi ka ditiro di sa dirwe ka matsetseleko le ka nako e e beilweng.

Manyalo a simolola go tlhakatlhakana ka balekane ba se na nako ya go itumedisana, nako e ntsi ya bona e le mo ditsaleng tsa bona tsa mafaratlhatlha. Mme Vicky Bates, yo e leng motsamaisi wa bookelo bo bo thusang makgoba a inthanete kwa United Kingdom, a re seno ke kgang e e batlang go potlakelwa ka gonne fa motho a na le mathata a a rileng o tabogela kwa ditsaleng tsa gagwe tsa inthanete.

[E fetoletswe go tswa mo *Real Magazine*, Moranang 2015]

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Sekaseka papatso e e fa tlase, mme morago o arabe dipotso.

SETLHANGWA D

[E nopotswe go tswa mo inthaneteng]

- 3.1 Tlhopha karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Tlhagiso e e reng 'Tlhotlhwa e e sa gaisiweng ke epe', e senola mofuta ofe wa maano a tlhotlheletso ya puo ya papatso?

Puo e e ...

- A lebelelang dilo ka letlhakore le le lengwe.
- B gobelelang.
- C sekamelang ka fa letlhakoreng le le lengwe.
- D digelang. (1)

- 3.2 Ke malepa afe a papatso a a dirisitsweng go tlhagisa kuno e e bapadiwang? (2)

- 3.3 Naya maano a le MABEDI a mmapatsi a a dirisitseng go ngoka maikutlo a bareki. (2)

- 3.4 Go reng tlhotlhwa ya R2 999 e kwadilwe ka bontsho jo bo tseneletseng go feta tse dingwe? (2)

- 3.5 Nopola sekao sa modirisotaelo go tswa mo papatsong. (1)

- 3.6 A fa o sekaseka papatso e, o bona go tlaa nna bonolo go fitlhelela kuno e e bapadiwang? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)

[10]

POTSO 4

Sekaseka khathunu e e fa tlase, mme morago o arabe dipotso.

SETLHANGWA E

[E nopotswe go tswa mo, *Naledi*, Laboraro, 3 Phatwe 2016]

- 4.1 Tlhopha karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Mosetsana yo o lebeletsweng ke ba bangwe ke mofenyi wa kgaisano ya:

- A Kopelo
- B Bommabontle
- C Bomotlelara
- D Botaki jwa dithathuu

(1)

- 4.2 Ke maikutlo afe a a tlhagisiwang ke mafoko a a reng 'Re batla go di bona'? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka.

(2)

- 4.3 Ke eng se se bontshang fa basetsana ba šakgetse?

(1)

- 4.4 Go rotola matlho ga mosetsana yo o rweleng korone go kaya eng? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka.

(2)

- 4.5 Kwalolola polelo e e latelang, mme o dirise letshwao la puiso le le nepagetseng go latela tlhagiso ya khathunu.

'Re batla go di bona?'

(1)

- 4.6 Lefoko le, 'batla', le dirisitswe jaaka mofuta ofe wa lediri mo khathunung?

(1)

- 4.7 Go ya ka wena, a o bona go siame gore batho ba bangwe ba, ba goge mmabontle ka lebanta ba mmatla dithathuu?

(2)

[10]

POTSO 5

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

SETLHANGWA F

1	Kgwedi e re keteka ditso tsa mefutafuta le ditiragalo tsa ngwaoboswa. E latela kgwedi e e bonalang ka diphefo tsa ditsuatsue <u>tse di phatlolang ditlhare</u> .	
2	Porofense ya Bokonebophirima ke nngwe ya diporofense tse di humileng ka mafelo a ngwaoboswa. Ntle le mafelo ao, go na le dijo tsa mefutafuta. Dingwe tsa tsona di ne di jewa ke bagolo fela mo dingwageng tsele tsa <u>maloba</u> . Ka nako eo, bojalwa jwa Setswana jo bo diriwang ka mogetlo bo ne bo sa nowe ke basimanyana le bodišaše kana bosegatamarokgwana . Bo ne bo nowa ke botlhogoputswa, mme ba sa bo nwele go gapa dipodi.	5
3	Bosegatamarokgwana ba ne ba romiwa fela go ya go rekela botlhogoputswa, kwa ga mma semangmang. Ba ne ba sa tshwanela go kgaritlha maritsa mo phafaneng . Gompieno dilo di fetogile. Go ntse jang? <u>Mebila ya rona e nyeuma ka thaka e tshesane e e gakaletseng go itlhadia e kete ke bona ba bo dirileng</u> .	10
4	Tonakgolo a re ba itshiela ba ise ba tie mekwatla. Motlatsatona ena a re ba kgona go iphitlha mo mokgatlang wa lekgarebe le le ka fa tlase ga dingwaga di le 18. A re se, se kgona go dira gore ba tshole bana ba ba nang le bogole.	15

[E nopotswe go tswa mo, *The Eye*, Lefapha la Katlaatloloago, Lwetse 2017]

- 5.1 Naya mofuta wa polelwanakala e e thaletsweng mo go mola 2 le 3. (1)
- 5.2 Fetolela polelo e e ntshofaditsweng go nna ya tira. (Mola 6) (1)
- 5.3 Letlhalosi 'maloba', mo go mola 7 le dirisitswe jang? (1)
- 5.4 Leinatswako le le ntshofaditsweng mo go mola 8, le bopilwe ka dipopego dife tsa puo? (2)
- 5.5 Fetolela polelo e e ntshofaditsweng mo go mela 11 le 12 go nna mo tumelong. (1)
- 5.6 Naya mofuta wa leemedi le le tlhagelelang mo go mola 15. (1)
- 5.7 Dirisa lekwalwatshwano 'tshole' mo polelong e o itlhametseng yona go bontsha bokao jo bo farologaneng le jo bo mo temaneng. (Mola 17) (1)
- 5.8 Nopola lebotsi go tswa mo go SETLHANGWA F. (1)
- 5.9 Naya lelatodi la lefoko le le ntshofaditsweng mo go mola 17. (1)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 30
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 70